

Драгослав Јанковић, Мирко Мирковић: ДРЖАВНОПРАВНА ИСТОРИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ, стр. 489, Београд, Научна књига, 1982 (прво издање), Београд, 1984 (друго издање).

Поводом другог издања универзитетског уџбеника који је дело насих дугогодишњих професора Драгослава Јанковића и Мирка Мирковића, премда је књига већ доживела више приказа и признања у научној јавности, ваљало би и у „Аналима“ забележити њену појаву.

У нови уџбеник, замишљен као целовити приказ државноправне прошлости на југословенском простору, аутори су уткали богато педагошко искуство, темељно познавање најновијих научних достигнућа и резултате сопственог истраживачког рада. Старали су се при томе да државноправна разматрања уклопе у шири оквир политичких збивања, тамо где су она нераздвајно срасла са током државноправне историје. Правноисторијска излагања употпуњена су и свестраним социолошким тумачењима без којих би се тешко могла ваљано разумети суштина низа државноправних устанаова.

Подела проблематике омогућила је да писци у својим казивањима сачувају пуну индивидуалност и концепције и композиције и стила.

Д. Јанковић је аутор првих пет делова књиге (стр. 1—402). У првом делу изложена су основна сазнања о стварању првих држава Јужних Словена и издвојене заједничке црте њиховог политичког уређења и социјалне структуре. Детаљније је обрађена хрватска ранофеудална држава о чијој су историји извори издашнији, допуштајући нешто исцрпнију реконструкцију процеса обликовања класног друштва и изградње државне зграде. Други део је посвећен раздобљу развијеног феудализма — српској и босанској средњовековној држави и државноправном развоју Дубровника у средњем веку — њиховој сталешкој структури, државној организацији и праву. Посебно су приказани најзначајнији правни споменици тога доба, који улазе у састав не само југословенске већ и европске културне баштине — важнији статuti приморских градова Винодолски „закон“ и Душанов законик. У трећем делу су сасвим сажето оцртани најбитнији моменти из државноправне историје југословенских земаља под млетачком, аустријском или турском влашћу од XVI до XVIII века — њихов политичко-правни статус, у њима владајући аграрни односи и аутономије, односно различити видови самоуправа утемељени најчешће на обичајном праву.

На концепцијски нов начин замишљен је четврти део уџбеника, који носи наслов „Буржоаске државе и правни положај народа и народности Југославије у XIX и XX веку, до 1914. године“. Највише простора, готово сто страница, посвећено је државноправној историји Србије, која, прешавши у неколико деценија огроман пут од Милошевог патријархалног самодржавља до парламентарне владе по Уставу из 1888., од суђења по обичајном праву, савести и правичности до модерних кодификација, у оквиру захтева које поставља настава историје државе и права, представља готово школски пример. У овоме делу, управо из педагошких разлога, аутор је применио тематски начин излагања, говорећи посебно о стварању државе, о уставном развоју, законодавству, управи централној и локалној, судству, политичким странкама и међународноправном положају Србије. Тако заокружена казивања добијају

карактер врских синтеза. Приказ државноправне историје Црне Горе у XIX и почетком XX века пружа опет својеврсну слику како се у особеним условима племенског друштва изграђивала државна организација и право до победе начела уставности или до сјајног кодификаторског дела Валтазара Богишића.

Следе излагања о политичко-правном положају Хрвата, Словенаца и Војводине у Хабзбуршкој Монархији и посебно, о израстању, оних друштвених снага које ће се борити за националну еманципацију. Одговарајуће место добила су поједина државноправна питања из хрватске историје од препорода до Нагодбе, српска компонента у тој историји и национално питање у страначким програмима. Даље се говори о правном положају и политичком животу Босне и Херцеговине, Македоније и Косова — о аустро-угарској окупацији и анексији Босне и Херцеговине, о политичким странкама и њиховим програмима у националном питању, о убличавању македонског национално-културног индивидуалитета, о Кресненском и Илинденском устанку, о Призренској лиги итд. Намера је аутора, што је истакнуто и у предговору, била да се прикаже државноправна прошлост свих федералних, односно аутономних јединица које чине СФРЈ, „не само њихов правни положај, већ и њихове напоре и борбе да се ослободе стране власти или државноправних веза које су их спугавале, те да се у потпуности еманципују и изграде своју државност“. Овакав је приступ омогућио да се ослика сажето, али свестрано, онај сложени сплет различитих историјских наслеђа и подвојених тежњи и интереса без чијег се сагледавања не може проникнути у бит многих тешкоћа и проблема који су се отворили или разоткрили у процесу стварања југословенске државе током првог светског рата, многих спорова и сукоба којима је био бремени политички живот у заједничкој држави.

Језгра истраживачких домета више ауторових посебних монографских обрада значајних тематских целина из историје стварања југословенске државе, складно и чврсто укомпонована и обједињена у целовиту слику, чине да су у петом делу уџбеника, на само нешто више од десет страна, дата у пречишћеном виду сва основна сазнања историјске науке о југословенском уједињењу. Одмерено су анализирани ратни циљеви Србије како су се исказивали у првој ратној години, јасно је опредељен међународни оквир југословенског питања и нијансирано приказане развојне фазе у односима између главних актера — српске владе и Југословенског одбора. Продубљено је објашњена суштина разлике међу њима о основним принципима на којима има бити створена и изграђена заједничка држава и сликовито приказан начин на који је уједињење било изведено и позадина таквог разрешења. Иза тога су обрађени основни проблеми државноправног и уопште политичког развоја Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије — питања провизоријума, Видовдански устав, режим шестојануарске диктатуре, Септембарски устав, намеснички режим и стварање Бановине Хрватске по Споразуму Цветковић—Мачек, програми и деловање грађанских политичких странака и Комунистичке партије Југославије и рад на пољу унификације законодавства (стр. 365—402). Тиме је студентима омогућено и да у изоштrenom виду уоче и разлуче главне нити сукоба националних и социјалних које су водиле слому старе Југославије. И нарочито, да спознају заблуде уставних решења којима се хтелo силом власти пренебрећи наслеђене подвојености и вештачки ништити посебности.

М. Мирковић је аутор последњег, шестог дела уџбеника у коме је, на преко осамдесет страна, свестрано, продубљено и веома пластично изложено стварање социјалистичке Југославије. Осмишљено заокружујући досадашње истраживачке напоре на овоме пољу и постојеће теоријске, по правилу тематски фрагментарне анализе, тај део представља врсно синтетичко излагање и тумачење проблема рађања, особеног развојног пута и институционализовања нове, револуционарне власти, стварања и обликовања нове државе, изградње југословенске федерације и међународног признања нове Југославије. Посебно су истакнути и јез-

гровито разјашњени кључни догађаји и прекретнице у тим основним токовима — прве појаве заметака народне власти са сопственим особеним садржајима, процене и упутства са саветовања у Столицама, кодификације одредби о народноослободилачким одборима на основу дотадашњих искустава и спознаја у Фочанским и Септембарским прописима, околности, одлуке и значај Првог и Другог заседања АВНОЈ-а, конституисање врховних органа власти и држава чланица југословенске федерације, настанак аутономних јединица, вишки и београдски споразум Тито — Шубашић и државноправни развитак од Трећег заседања АВНОЈ-а до Уставотворне скупштине. Аутор при томе не даје само анализу битних државноправних проблема већ, сагледавајући их и оцењујући у контексту целине међународних и унутрашњеполитичких збивања, ствара лацки понире и у шира тумачења главних токова историје стварања социјалистичке Југославије. Зато је пластично изложена и у једном широком, обухватном потезу осветљена сложена слика међународних и унутрашњеполитичких прилика Југославије пред рат, стратешке процене Комунистичке партије Југославије о покретању и вођењу устанка и револуције, држање грађанских војстава и природа снага контрареволуције и други аспекти тематског разграђавања ове комплексне проблематике. Све то овај део чини посебном, целовитом студијом о сплету државноправних питања стварања социјалистичке Југославије, у каквим још увек приметно оскудева наша историографија.

Додајмо и то да су аутори на крају сваке шире целине сачинили преглед најважнијих објављених извора и зборника грађе и релевантне литературе, што је свакако врло корисна идеја, која би требало да буде примењена у свим универзитетским уџбеницима.

Обједињавајући резултате научних истраживања у широком захвату свеукупне југословенске државноправне историје, аутори су морали превладавати с једне стране постојеће научне дилеме, а с друге знатну неједначеност истражености и обрађености појединих тема у литератури, која је у низу питања сасвим оскудна, са осетним празнинама које је требало надоместити значајним истраживачким напорима. Успешно су помирили противуречне захтеве педагошког, уџбеничког приступа и комплексне, довољно изнијансиране научне интерпретације, при чему је у уџбенички сажетој форми требало изложити и разјаснити заиста неисцрпну проблематику. Ово се дело зато исказује не само као добар уџбеник и информативно штиво, већ и као довољно поуздан, стабилан темељ и оквир за даља истраживања у појединостима.

мр Мирјана М. Анђелковић